

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-63-124>

УДК 338.48(477)

РОЗВИТОК ТУРИЗМУ В ГРОМАДАХ І РЕГІОНАХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE COMMUNITIES AND REGIONS OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF POST-WAR RECONSTRUCTION

Тимошенко Тетяна Олександрівна

кандидат наук з державного управління, доцент,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0030-2925>

Шевчук Олег Анатолійович

доктор економічних наук, професор,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3206-6966>

Шевчук Оксана Василівна

кандидат економічних наук, доцент,
Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0937-4714>

Tymoshenko Tetiana, Shevchuk Oleg, Shevchuk Oksana
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

Стаття присвячена актуальним питанням відновлення та розвитку туризму в громадах і регіонах України в умовах повоєнного відновлення. У статті доводиться, що повоєнне відновлення туризму в Україні на засадах концепції сталого розвитку має включати пріоритетність екологічної, соціальної та економічної стійкості для забезпечення довгострокового успіху. З точки зору можливостей сталого повоєнного відновлення туризму в Україні, країна має багату культурну спадщину, різноманітні ландшафти та історичні місця, які можна використати. Розвиток туризму може стати каталізатором соціально-економічного та екологічного розвитку громад та регіонів України, подолання наслідків військової агресії, стимулювання розвитку підприємництва, створення нових робочих місць, наповнення місцевих бюджетів.

Ключові слова: проєктне управління громадами (містом) та туристичними дестинаціями; повоєнне відновлення громад України; економіка туризму, громади (міста); фінанси громади (міста); просторове планування; моделі розвитку громад і регіонів.

The war in Ukraine has already caused and continues to damage many areas, including serious negative consequences for the tourism sector. Such catastrophic consequences as mined territories, natural landscapes damaged by military actions and destroyed cities, destroyed monuments of historical and cultural heritage – create huge challenges for the future development of tourism in Ukraine. In order to quickly restore socio-economic processes after the war, Ukraine will need new approaches. The status of a candidate country for EU membership imposes additional obligations on Ukraine regarding the study of regulatory and legal acts and the implementation of the best European management practices, including in the field of tourism. The development of tourism can become a catalyst for the socio-economic and ecological development of communities and regions of Ukraine, overcoming the consequences of military aggression, stimulating the development of entrepreneurship, creating new jobs, filling local budgets. Since tourism is a tool for stimulating more than 50 related areas of the economy and there is already a potential demand for visiting Ukraine on the international market, communities of Ukraine promising for the development of tourism have every chance to direct efforts to create conditions for attracting foreign tourists to the country, thereby strengthening the export potential of Ukraine in as a whole. The purpose of the article is to justify the feasibility of implementing sustainable approaches within the framework of post-war tourism recovery strategies in the direction of environmental protection, support of local communities and promotion of long-term economic growth. The article proves that the post-war recovery of tourism in Ukraine based on the concept of

sustainable development should include prioritizing environmental, social and economic sustainability to ensure long-term success. Cooperation with European countries and studying their post-war tourism recovery models can provide valuable information and opportunities for the sustainable recovery of Ukraine.

Keywords: community (city) management with project management tools, project management of tourist destinations, post-war reconstruction of Ukrainian communities, community (city) economy, community (city) finances, tourism economy, community and regional development models.

Постановка проблеми. Війна в Україні вже завдала і продовжує завдавати шкоди багатьом сферам, у тому числі туристичній. Такі катастрофічні наслідки, як заміновані території, пошкоджені військовими діями природні ландшафти та зруйновані міста, зруйновані пам'ятки історико-культурної спадщини – створюють величезні виклики для майбутнього розвитку туризму в Україні. Для швидкого відновлення соціально-економічних процесів після війни Україні знадобляться нові підходи. Статус країни-кандидата на членство в ЄС накладає на Україну додаткові зобов'язання щодо вивчення нормативно-правових актів та впровадження кращих європейських практик менеджменту, в тому числі у сфері туризму. Туризм в Україні має розвиватись на цінностях сталого розвитку, інклюзії, самобутності та локальної ідентичності громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання функціонування туризму в Україні у кризових умовах та в часи збройних конфліктів досліджували такі науковці як С. Баженова, Ю. Безрученков, М. Бикова, А. Гаврилюк, І. Журба, С. Матюх, А. Моца, І. Несторишен, Ю. Пологовська, А. Романова, С. Шевчук, та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи внесок дослідників у висвітлення теоретико-методологічних засад і практичних аспектів організації туризму в кризових умовах маємо, однак, зазначити, що на сьогодні питанням розвитку туризму як каталізатора соціально-економічного та екологічного відновлення громад та регіонів України, подолання наслідків військової агресії, стимулювання розвитку підприємництва, створення нових робочих місць, наповнення місцевих бюджетів належна увага не приділяється, що негативно позначається на його організації та стимулюванню відновлення економіки України.

Враховуючи результати попередніх досліджень авторів (зокрема дослідження Тимошенко Т. О. ступеня обізнаності та готовності представників влади територіальних громад Київської області до впровадження кращих європейських практик розвитку туризму на місцевому рівні), можемо констатувати, що

більшість опитаних демонструють брак знань та практичних навичок у сфері застосування моделі сталого управління туристичними диспанціями, однак підкреслюють високий рівень своєї зацікавленості в отриманні таких знань і практичних інструментів.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є обґрунтування доцільності впровадження сталих підходів в рамках стратегій повоєнного відновлення туризму в напрямку захисту навколишнього середовища, підтримки місцевих громад та сприяння довгостроковому економічному зростанню.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток туризму має стати драйвером соціально-економічного та екологічного розвитку громад та регіонів України, подолання наслідків військової агресії, стимулювання розвитку підприємництва, створення нових робочих місць, наповнення місцевих бюджетів. Оскільки туризм є інструментом стимулювання понад 50 суміжних сфер економіки та вже існує потенційний попит на відвідування України на міжнародному ринку, перспективні для розвитку туризму громади України мають усі шанси спрямувати зусилля на створення умов для залучення в країну іноземних туристів, тим самим посилюючи економічний потенціал України.

Після війни багато напрямків розвитку туризму стикаються зі значними проблемами з точки зору інфраструктури, економіки та соціальної єдності. Однак, деяких туристів приваблюють саме ці напрямки, адже вони прагнуть на власні очі спостерігати за процесом відновлення та зробити внесок у зусилля з відновлення через свої витрати на туризм. Відновлювальний туризм може мати як позитивний, так і негативний вплив на місце призначення та людей, які там проживають.

Існує кілька успішних моделей післявоєнного відновлення туризму, які були реалізовані в різних частинах світу. Проаналізуємо кілька яскравих прикладів. Однією з кращих світових практик післявоєнного відновлення туризму є приклад Хорватії після Хорватської війни за незалежність (1991–1995 рр.). Одним з основних акцентів у стратегії відновлення Хорватії

як туристичної дестинації був розвиток інфраструктури. Хорватія інвестувала значні кошти у відбудову та вдосконалення своєї інфраструктури, включаючи аеропорти, дороги та готелі. Це полегшило доступ до туристичних місць і забезпечило комфорт для відвідувачів. Також відчутних результатів досягли завдяки диверсифікації туристичних продуктів – Хорватія зосередилася на диверсифікації своїх туристичних пропозицій за межами популярних прибережних напрямків. Вони активно популяризували об'єкти культурної спадщини, національні парки та сільський туризм, залучаючи ширше коло туристів і зменшуючи залежність від одного сегменту. Щодо маркетингової політики і інструментів просування, то можемо відзначити, що Хорватія запустила масштабні маркетингові кампанії, щоб змінити своє позиціонування як безпечний і привабливий туристичний напрямок. Вони орієнтувалися на міжнародні ринки, брали участь у туристичних ярмарках і співпрацювали з туристичними агентствами, щоб продемонструвати природну красу та культурну спадщину країни. Важливі напрямки діяльності із розбудови екосистеми розвитку туризму в країні були підсилені залученням громад та спрямуванням зусиль на підвищення їх конкурентоспроможності. Місцеві громади були активно залучені до процесу відновлення. Їх заохочували брати участь у діяльності, пов'язаній з туризмом, наприклад, пропонувати проживання в сім'ї, надавати місцевий досвід і зберігати культурні традиції. Це не тільки підвищило автентичність туристичного продукту, але й розширило економічні можливості місцевих громад. Важливо підкреслити широке використання практик сталого розвитку. Хорватія наголосила на впровадженні концепції сталого туризму, зосереджуючись на збереженні навколишнього середовища, захисті природних ресурсів і сприянні відповідальному туризму. Такий підхід забезпечив довгострокову життєздатність індустрії туризму та мінімізував негативний вплив на довкілля та місцеві громади.

Загалом післявоєнне відновлення туризму в Хорватії було успішним завдяки поєднанню стратегічного планування, розвитку інфраструктури, диверсифікації туристичних продуктів, ефективного маркетингу, залучення громади, стійких практик та державної підтримки. Післявоєнне відновлення туризму в Хорватії було визнано зразком для інших регіонів, які постраждали від війни. Ці практики можуть слугувати цінним прикладом для

інших країн, які оговтуються від конфліктів чи криз.

Боснія і Герцеговина зіткнулися з жорстокою війною в 1990-х роках, але щоб досягти значного прогресу в післявоєнному відновленні туризму, країна зосередилася на просуванні своєї природної краси, включаючи національні парки, ріки та гори, щоб залучити любителів активного відпочинку та екстремальних туристів. Боснія і Герцеговина також розробила туристичні ініціативи на основі громад, заохочуючи місцеві громади брати активну участь у розвитку туризму та отримувати користь від галузі.

Руанда після геноциду в 1994 році досягла значних успіхів у відновленні своєї сфери туризму. Країна зосередилася на збереженні дикої природи, зокрема відомих гірських горил у національному парку вулканів. Були розроблені туристичні ініціативи на основі громад, що надає економічні можливості для місцевих громад і сприяє культурному обміну. Успішне відновлення Руанди зробило її провідним напрямком екотуризму в Африці.

Після війни у В'єтнамі країна пережила значне зростання туризму. В'єтнам зосередився на просуванні своєї багатой культурної спадщини, природних ландшафтів та історичних місць. Інвестиції були зроблені в розвиток інфраструктури, включаючи аеропорти, дороги, готелі. Уряд також запровадив політику для заохочення практики сталого туризму та збереження культурних традицій. Післявоєнне відновлення туризму у В'єтнамі характеризується поєднанням історичного та культурного туризму, пригодницького туризму та пляжного туризму.

Північна Ірландія пережила тривалий період конфлікту, відомий як «Смута». Проте після «Смути» регіон досяг значного прогресу у відновленні післявоєнного туризму, сприяючи миру та примиренню, успішно змінивши свій імідж і забезпечивши процвітання сфери туризму. Країна зосередилася на сприянні миру та примиренню, висвітлюючи свою культурну спадщину та інвестуючи в туристичну інфраструктуру. Північна Ірландія розробила ініціативи мирного туризму, включаючи екскурсії, які досліджують історію конфлікту та демонструють зусилля з розбудови миру. Ці ініціативи привабили відвідувачів, які бажають зрозуміти історію регіону та стати свідками його трансформації. Розбудова музею «Титанік» у Белфасті, місць зйомок «Гри престолів» і прибережної дороги Козуей привабили іноземних відвідувачів. Післявоєнне

відновлення туризму в Північній Ірландії було визнано завдяки її здатності використовувати унікальні культурні надбання та сприяти позитивному іміджу.

Німеччина є прикладом того, як країна може оговтатися від руйнувань війни та стати провідним напрямком туризму. Після Другої світової війни Німеччина зосередилася на відбудові своєї інфраструктури, реставрації історичних пам'яток, зокрема, широко використовуючи інструменти публічно-приватного партнерства, і розвитку культурного туризму. Країна інвестувала в маркетингові кампанії, щоб продемонструвати свої різноманітні пам'ятки, зокрема замки, музеї та яскраві міста. Успіх Німеччини демонструє важливість інвестування в інфраструктуру, збереження культурної спадщини та ефективного маркетингу напрямків для залучення туристів.

Ізраїль є цікавим прикладом післявоєнного відновлення та розвитку туризму, незважаючи на триваючі військові конфлікти в регіоні. Країна успішно впровадила сталі підходи у розбудові сфери туризму, зосереджуючись на збереженні своєї культурної та природної спадщини, одночасно сприяючи миру та взаєморозумінню. Ключовим аспектом сталого розвитку туризму в Ізраїлі було і залишається збереження культурної спадщини та широке використання об'єктів історії та сакральні місця для розширення лінійки туристичної пропозиції. Ізраїль реалізував туристичні ініціативи на основі громад, заохочуючи місцеві громади брати активну участь у розвитку туризму. Такий підхід гарантує, що вигоди від туризму розподіляються більш справедливо, підтримуючи місцеву економіку та розширюючи можливості громад. Це також сприяє культурному обміну та сприяє глибокому розумінню місцевого способу життя. Попри наявні ризики та виклики, Ізраїль активно впроваджує практики сталого туризму, щоб мінімізувати його вплив на навколишнє середовище. Це включає в себе просування екологічно чистого житла, заохочення відповідального поводження з відходами та підтримку ініціатив щодо енергозбереження та ефективного використання води, зважаючи на необхідність ощадливого поводження із природними ресурсами, яке продиктовано географічно-кліматичними особливостями регіону. Країна також створила природні заповідники та охоронювані території, щоб зберегти свої унікальні екосистеми та біорізноманіття. Незважаючи на триваючі конфлікти в регіоні, Ізраїль докладає зусиль для сприяння просуванню ідеї

миру та примирення за допомогою туризму. Такі ініціативи, як парки миру, спільні туристичні підприємства та програми культурного обміну, спрямовані на сприяння порозумінню та діалогу між різними спільнотами. Незважаючи на те, що через триваючі конфлікти в регіоні залишаються проблеми, ізраїльський підхід до сталого розвитку туризму дозволив країні продовжувати залучати відвідувачів і сприяти її післявоєнному відновленню. Зберігаючи свою культурну спадщину, залучаючи місцеві громади, сприяючи миру та впроваджуючи екологічні практики, Ізраїль зміг позиціонувати себе як унікальний і стійкий туристичний напрямок.

Ці приклади демонструють, що для успішного післявоєнного відновлення туризму необхідна комбінація факторів, зокрема розвиток інфраструктури, широке використання історико-культурної спадщини, залучення громади та практики сталого туризму. Кожна з проаналізованих дестинацій використала свої унікальні переваги та розробила стратегічний підхід для залучення відвідувачів, сприяючи миру, примиренню та економічному розвитку.

Україна може розглянути подібні туристичні ініціативи миру та примирення для сприяння порозумінню та зціленню. Україна має ретельно вивчати та впроваджувати кращі європейські і світові практики відбудови сфери туризму після війни, популяризуючи свої природні ландшафти та залучаючи місцеві громади до практик сталого туризму.

01 грудня 2022 року було затверджено основний стратегічний документ, який регламентує розвиток туризму в країнах ЄС до 2030 року "European Tourism Agenda 2030" [1]. Європейський порядок денний туризму до 2030 року є важливою ініціативою, спрямованою на формування майбутнього туризму в Європейському Союзі. Порядок денний зосереджений на тому, щоб зробити туризм більш екологічним, забезпечуючи «зелений перехід», який задекларовано у Green Deal [2]. Заходи включають диверсифікацію туристичних послуг за сезонами та місцями, а також зменшення негативного впливу на навколишнє середовище та підтримка доступності туризму. Рівнозначними за пріоритетністю в Європейському порядку денному туризму до 2030 року є заходи з «цифрового переходу». Використання цифрових технологій має вирішальне значення для учасників туристичної сфери. Порядок денний спрямований на посилення цифровізації, що полегшить мандрівникам доступ до інформації та послуг.

Окрім двох магістральних напрямків, які разом прийнято визначати, як «подвійний перехід», порядок денний наголошує на створенні стійкої екосистеми туризму. Це передбачає забезпечення використання відповідних інструментів стійкості та залучення, щоб галузь могла протистояти потрясінням (наприклад, пандемії, війні, природним катаклізмам), і сприяння інклюзивності для всіх мандрівників.

Для ефективною реалізації Європейського порядку денного туризму до 2030 року було розроблено «The Transition Pathway for Tourism» [3] – план дій, створений спільно з учасниками туристичної екосистеми, у якому детально описано ключові дії, цілі та умови для досягнення «зеленого» й «цифрового переходу» та довгострокової стійкості туристичної галузі Європейського Союзу. У плані визначено 27 сфер заходів для переходу на зелені та цифрові технології, а також для підвищення стійкості туризму ЄС. Він закликає до більш циклічних та екологічно чистих послуг у туризмі, покращення обміну даними для більш інноваційних послуг та покращення доступності послуг, серед іншого цільові завдання визначено за 7-ми блоками питань: стійка конкурентоспроможність; регулювання та державне управління; R&I, техніки та технологічні рішення; інфраструктура; навички; соціальний вимір; інвестиції та фінансування.

Шляхи переходу повинні розглядати кожен із цих блоків з точки зору впровадження концепції: (1) зеленого переходу (екологічна стійкість і кліматична нейтральність); (2) цифрового переходу; (3) переходу до більшої стійкості.

Для виконання загальної рамки розвитку туризму створюються окремі ініціативи, які покликані сприяти більш ефективному впровадженню Порядку денного та тестуванню пілотних проєктів. Серед подібних ініціатив можемо відзначити «European Destinations of Excellence (EDEN)» – це ініціатива, започаткована в 2007 році, яка спрямована на заохочення, нагородження та просування найкращих досягнень у сфері сталого туризму та зеленого переходу в менш відомих туристичних дестинацій. Туристичні дестинації змінюються відповідно до Європейської зеленої угоди та циркулярної економіки, тому такі ініціативи, як зазначена, винагороджують зусилля та інновації та є прикладом гарної практики, яка прагне до більш екологічних і стійких туристичних дестинацій. Ініціатива EDEN поширюється на країни-члени ЄС і

країни за межами ЄС, які беруть участь у програмі COSME [4].

Європейська комісія реалізує також ініціативу під назвою «Європейська столиця розумного туризму», яка визнає чотири категорії виняткових досягнень міст у їхній ролі туристичних напрямків: стійкість, доступність, цифровізація, культурна спадщина та креативність. Метою ініціативи є сприяння інтелектуальному туризму в ЄС, зміцненню мережі та зміцненню дестинацій, а також сприянню обміну передовим досвідом [5].

Європейська комісія розробила Інформаційну панель ЄС з туризму [6], щоб покращити базу даних про туризм, моніторинг навколишнього середовища та цифрові та соціально-економічні наслідки туризму, а також підтримати зелений і цифровий перехід туризму. Платформа є онлайн-інструментом для збору, публікації та чіткої візуалізації показників у туризмі – вона також враховує цілі туристичної політики та таким чином визначає проблеми та забезпечує підтримку нової політики та планів дій. Платформа дозволить порівнювати країни-члени та відстежувати прогрес зеленого та цифрового переходу туристичної екосистеми для досягнення кращої стійкості та сталості.

Післявоєнне відновлення туризму на засадах концепції сталого розвитку, в першу чергу, зосереджує увагу на збереженні та захисті природних ресурсів, таких як національні парки, місця існування дикої природи та об'єкти культурної спадщини. Впроваджуючи практики ефективного управління ресурсами необхідно зважати на ініціативи розробки та використання цифрових автоматизованих систем збору та обробки даних, які здатні вести постійний моніторинг використання ресурсу в рамках споживання туристичного продукту та контролювати антропогенне навантаження на ту чи іншу місцевість. На наш погляд, доцільно розглянути необхідність використання міждисциплінарного підходу та стимулювати залучення спеціалістів математичного моделювання та цифрових технологій. Сучасні тренди сталого управління туризмом спонукають до об'єднання зусиль та розробки спільних ініціатив спеціалістів різних сфер, та впровадження кращих практик SMART Destination Management. Прикладами таких ініціатив в ЄС, які дозволяють впроваджувати інструменти обліку та контролю використання ресурсу, враховуючи антропогенне навантаження є, в першу чергу, аналіз даних території громад потенційно привабливої для відвід-

ування туристам, а саме природного ресурсу, об'єктів історико-культурної спадщини, інфраструктури гостинності та наявних і потенційних партнерів. Дослідження наступного етапу, а саме визначення SMART-спеціалізації дестинації, оптимального напрямку (напрямок) розвитку туризму, який призведе до найбільших соціально-економічних ефектів та моніторингу наслідків туристичних відвідувань, в тому числі контролю і попередження антропогенного навантаження, негативних впливів на довкілля, може відбуватися із використанням аналітичних та цифрових інструментів автоматизованого збору та обробки даних. Саме тому, об'єднання зусиль фахівців з розвитку сталого туризму та спеціалістів в галузі математичного аналізу здатні прискорити створення сучасних актуальних інструментів управління, які потребують туристичні дестинації України особливо на стадії початкового формування візії їх розвитку.

Для забезпечення реалізації зазначених ініціатив та досягнення цілей, визначених у Європейському Порядку денному розвитку туризму до 2023 року, було розроблено Посібник щодо фінансування ЄС для туризму, який містить усі можливі види фінансової діяльності у сфері туризму в рамках різних програм і фондів ЄС протягом багаторічного фінансового періоду 2021–2027 [7]. Новий оновлений Посібник із інформацією про 17 різних джерел фінансування з посиланнями на тендерну документацію, а саме, програм фінансування за рахунок нового бюджету, багаторічної фінансової програми на 2021–2027 роки та ЄС - Next Generation EU [8]. За допомогою цих ресурсів і цього посібника ЄС підтримує рух до більш цифрового, стійкого та інклюзивного туризму.

Всі описані ініціативи призначені для підтримки створення кращої політики та стратегій у сфері туризму в публічному та приватному секторах, щоб зробити європейський туристичний сектор максимально конкурентоспроможним та сталим.

Повномасштабна війна в Україні, спричинена російською військовою агресією, стала новим викликом для сталого розвитку туризму в Україні та світі. Окрім суто безпечових та економічних наслідків, можна також відзначити появу інших суттєвих викликів для сталого розвитку туризму як безпосередньо для України, так і для країн ЄС:

1. *Екологічні виклики для територій туристичних дестинацій через російське військове вторгнення.* Заміновані території

рекреаційних зон, знищені лісові насадження, знищення популяцій тварин. До екологічних збитків слід відносити пошкодження унікальних родючих ґрунтів України, забруднення водойм внаслідок підриву захисних споруд, руйнування каналізаційних мереж тощо. Війна становить серйозну загрозу для глобального управління навколишнім середовищем, включаючи захист навколишнього середовища та збереження біорізноманіття. Ймовірно, війна вплине і на деградацію екосистеми, спричинену ланцюгом постачання, частково через погіршення продовольчої безпеки.

2. *Енергетична криза.* Міжнародне енергетичне агентство (МЕА) стверджує, що світова енергетична криза, спричинена вторгненням росії в Україну, викликала глибокі і довготривалі економічні зміни, які пришвидшують перехід на надійніші енергосистеми з більшою часткою відновлюваних джерел. МЕА прогнозує глибокі і швидкі зміни енергосистем на тлі зростання використання сонячних генераторів, вітрових турбін, електромобілів і акумуляторів, а також електролізу для виробництва водню, що є додатковими викликами для сфери туризму, яка потребуватиме додаткових інвестицій на переобладнання та переоблаштування закладів гостинності.

3. *Стрімке скорочення персоналу та відтік працівників сфери гостинності* з територій активних бойових дій та перетікання кадрів у центральні та західні регіони України та за кордон, що все частіше зустрічається із проблемами збереження гарантій у рамках забезпечення свободи пересування робочої сили для країн ЄС.

4. *Знищення (пошкодження) об'єктів історико-культурної спадщини України.* В Україні РФ зруйнувала понад 1582 об'єкти культурної інфраструктури. Лише декілька прикладів: музей Ханенків у Києві, музей Григорія Сковороди у Харкові, історико-краєзнавчий музей у смт Іванків на півночі Київської області, у якому зберігалися роботи відомої української народної художниці Марії Примаченко та багато інших унікальних об'єктів історико-культурної спадщини, які є основними туристичними магнітами відповідної туристичної дестинації і інструментом генерування туристичних потоків.

В умовах так званої нової реальності змінюється класичне трактування таких понять, як сталий розвиток, якість туристичних і готельних послуг. Якість необхідно оцінювати з урахуванням їх безпеки, що стає одним із головних критеріїв при виборі туристичних і

готельних послуг. Розуміння сталого розвитку туризму також змінюється через появу нової категорії цифрових туристів. Усе це зумовило актуальність дослідження змін у концепції сталого розвитку туризму в умовах нової реальності.

У наш час розуміння якості та безпеки туристичних послуг стали синонімами, а безпека є важливою складовою привабливості туристичних місць. Формування впевненості туристів у безпечній подорожі дозволить відновити забезпечення зростання туристичних потоків.

У 2020 році Всесвітня рада з подорожей і туризму (WTTC), як відповідь на виклики, пов'язані із пандемією COVID-19, створила спеціальні протоколи безпечного туризму (*Safe Travels*), в яких описуються умови організації безпечних подорожей. Протоколи є глобальними стандартами, розробленими для забезпечення безпеки як мандрівників, так і працівників індустрії туризму та гостинності. У протоколах використовується термін «нова норма», що означає реальність, в якій тепер буде існувати весь світ, і туризм, зокрема.

Сталий розвиток туризму є глобальною концепцією і означає підтримку балансу та стабільності:

- інтереси нинішніх і майбутніх поколінь;
- інтереси туристів, місцевого населення, бізнесу, держави та всіх зацікавлених у розвитку туристичної діяльності сторін – між економічним зростанням, соціальним розвитком та збереженням навколишнього середовища (*екологічна стійкість*).

Для формування стратегії відновлення туризму в громадах та регіонах України в повоєнний період необхідно проаналізувати провідні світові тренди (основні пріоритети), сучасні концепції і моделі розвитку туристичних дестинацій.

Повоєнне відновлення туризму в Україні на засадах концепції сталого розвитку має включати пріоритетність екологічної, соціальної та економічної стійкості для забезпечення довгострокового успіху. Викликає цікавість аналіз деяких ключових напрямів стратегій впровадження практик сталого туризму в період післявоєнного відновлення громад України. Розглянемо деякі основні параметри такої стратегії (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст ключових напрямів стратегій впровадження практик сталого туризму в період післявоєнного відновлення громад України

№	Параметри (елементи, напрям) стратегії відновлення туризму на засадах концепції сталого розвитку	Зміст заходів (дій, активностей) з реалізації напрямку
1	2	3
1.	Залучення широкого кола учасників та розширення повноважень громад	Стимулювання залучення місцевих громад та представників бізнесу до процесу розвитку туризму, забезпечуючи їх активну участь та спільне використання наявних переваг та ресурсів громади. Заохочення туристичних ініціатив на рівні громади, такі як організація спільних туристичних івентів (заходів), місцевих ярмарків, тематичних фестивалів та реалізація спільних проєктних ідей; стимулювання ремісничого виробництва та майстер-класи, відродження традиційних ремесел, щоб розширити економічні можливості місцевих жителів і зберегти культурні традиції; створення умов для збільшення пропозиції сфери гостинності (розміщення, харчування, атракції).
2.	Розвиток потенціалу та навчання	Забезпечуючи навчання та програми розбудови потенціалу для місцевих мешканців, надавачів туристичних послуг, туристичних операторів та спеціалістів, відповідальних за розвиток туризму, можна підвищити їх обізнаність щодо практик сталого туризму. Це включає навчання їх відповідальному туризму, поводженню з відходами, енергозбереженню та збереженню культурної спадщини.

Продовження Таблиці 1

1	2	3
3.	Співпраця зацікавлених сторін – учасників туристичної дестинації	Сприяння розбудові ефективності співпраці між публічними установами, відповідальними за розвиток туризму, туристичними операторами, місцевими громадами та неурядовими організаціями (НУО) для розробки та реалізації стратегій сталого туризму. Така співпраця здатна допомогти в обміні ресурсами, знаннями та передовим досвідом.
4.	Сталий розвиток інфраструктури	Стимулювання інвестицій в екологічно дружні інфраструктурні рішення, такі як енергоефективні будівлі, використання відновлюваних джерел енергії, впровадження системного управління відходами та варіанти сталого транспорту відповідають загальній європейській концепції переходу до «зеленої» економіки. Впровадження таких заходів зменшує вплив на навколишнє середовище від туристичної діяльності та підвищує загальну стійкість місця призначення.
5.	Відповідальний туристичний маркетинг	Сприяння просуванню відповідальних туристичних практик через маркетингові кампанії, які підкреслюють прихильність туристичної дестинації до сталого розвитку. Акцент на екологічних заходах, культурному зануренні та підтримці місцевих громад. Заохочення туристів до поваги місцевих звичаїв, традицій та навколишнього природного середовища.
6.	Моніторинг та оцінка	Для забезпечення ефективного контролю за процесом реалізації стратегії відновлення туризму важливо розробити та в подальшому впровадити механізми моніторингу та оцінки впливу туристичної діяльності на довкілля, місцеві громади та економіку. Регулярна оцінка ефективності ініціатив сталого туризму може відбуватися з використанням сучасних моніторингових систем (критерії для сталого туризму GSTC, «Європейська система індикаторів сталого туризму» (ETIS) тощо), на підставі оцінок яких можливе внесення необхідні коректив для забезпечення постійного вдосконалення розвитку туристичних дестинацій.

Забезпечивши впровадження сталих підходів в рамках стратегій повоєнного відновлення туризму, туристичні дестинації можуть продемонструвати ефективні результати в напрямку захисту навколишнього середовища, підтримки місцевих громад та сприяння довгострокового економічного зростання. Напрямки сталого повоєнного відновлення туризму України зображені на рисунку 1. Такий підхід не тільки забезпечує збереження природних і культурних активів, але й підвищує стійкість і конкурентоспроможність туристичної дестинації на світовому туристичному ринку.

Висновки. Повоєнне відновлення туризму в Україні на засадах концепції сталого розвитку має включати пріоритетність екологічної,

соціальної та економічної стійкості для забезпечення довгострокового успіху. Співпраця з європейськими країнами та вивчення їхніх післявоєнних моделей відновлення туризму може надати цінну інформацію та можливості для сталого відновлення України.

З точки зору можливостей сталого повоєнного відновлення туризму в Україні, країна має багату культурну спадщину, різноманітні ландшафти та історичні місця, які можна використати. Інвестуючи в розвиток інфраструктури, зберігаючи культурну спадщину, сприяючи туризму миру та примиренню, диверсифікуючи туристичні продукти та залучаючи місцеві громади, Україна може залучити відвідувачів, які цікавляться її історією, культурою, природою та унікальними враженнями.

Рис. 1. Напрямки сталого повоєнного відновлення туризму України

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. "European Tourism Agenda 2030". URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/european-tourism-agenda-2030-commission-welcomes-commitment-eu-countries-make-tourism-greener-more-2022-12-02_en (дата звернення: 20.06.2024)
2. The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (дата звернення: 20.06.2024)

3. «The Transition Pathway for Tourism». URL: <https://tourism4-0.org/transition-pathway-for-tourism/> (дата звернення: 20.06.2024)
4. Competitiveness of Small and Medium Enterprises (COSME). URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/eden_en
5. «Європейська столиця розумного туризму». URL: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/eden_hr (дата звернення: 20.06.2024)
6. Інформаційна панель ЄС з туризму. URL: <https://tourism-dashboard.ec.europa.eu/?lng=en&ctx=tourism>. (дата звернення: 20.06.2024)
7. Посібник щодо фінансування ЄС для туризму. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/funding-guide_en (дата звернення: 20.06.2024)
8. Next Generation EU. URL: https://next-generation-eu.europa.eu/index_en (дата звернення: 20.06.2024)

REFERENCES:

1. "European Tourism Agenda 2030". Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/european-tourism-agenda-2030-commission-welcomes-commitment-eu-countries-make-tourism-greener-more-2022-12-02_en (accessed on: 20.06.2024)
2. The European Green Deal. Available at: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en (accessed on: 20.06.2024)
3. "The Transition Pathway for Tourism". Available at: <https://tourism4-0.org/transition-pathway-for-tourism/> (accessed on: 20.06.2024)
4. Competitiveness of Small and Medium Enterprises (COSME). Available at: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/eden_en
5. «levropeiska stolytsia rozumnoho turyzmu» ["European Capital of Smart Tourism"]. Available at: https://ec.europa.eu/growth/sectors/tourism/eden_hr (accessed on: 20.06.2024)
6. Informatsiina panel YeS z turyzmu [EU Tourism Dashboard]. Available at: <https://tourism-dashboard.ec.europa.eu/?lng=en&ctx=tourism> (accessed on: 20.06.2024)
7. Posibnyk shchodo finansuvannia YeS dlia turyzmu [EU Funding Guide for Tourism]. Available at: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/eu-funding-and-businesses/funding-guide_en (accessed on: 20.06.2024)
8. Next Generation EU. Available at: https://next-generation-eu.europa.eu/index_en (accessed on: 20.06.2024)